

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Perspektiv på stora barngrupper i förskolan

Förskollärares upplevelser och uppfattningar om barngruppens storlek

Marie-Charlotte Ahoniemi & Helen Berglund

LAU390

Handledare: Mirella Forsberg Ahlcrona

Examinator: Karin Gustafsson

Rapportnummer: VT11-2920-011

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Perspektiv på stora barngrupper i förskolan

Författare: Marie-Charlotte Ahoniemi & Helen Berglund

Termin och år: VT 2011

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Mirella Forsberg Ahlcrona

Examinator: Karin Gustafsson

Rapportnummer: VT11-2920-011

Nyckelord: Förskolans verksamhet, Gruppstorlek, yttre och inre faktorer, livsvärldsfenomenologi,

Sammanfattning

Studiens syfte är att undersöka yrkesverksamma förskollärares uppfattningar och upplevelser av barngruppens storlek, samt hur detta påverkar och inverkar på förskolans pedagogiska verksamhet. Vilka faktorer bidrar till förskollärarnas upplevelser av barngruppens storlek? På vilket sätt hanterar förskollärarna arbetet i förskolan mot bakgrund av den aktuella barngruppens storlek? Vi har samlat in vår empiri genom att utföra intervjuer med åtta förskollärare. Resultatet visar på att förskollärares uppfattningar av barngruppens storlek påverkas av olika faktorer. Dessa var bland annat: Barngruppens ålderssammansättning, lokalernas utformning och ökade krav. Dessa faktorer i kombination med antalet barn i gruppen skapar vissa hinder för den pedagogiska verksamheten. Vi har även kunnat urskilja att förskollärarna hade som strategi att dela upp barnen i mindre grupper både för att möjliggöra sitt planerade arbete, som för att ge barnen bättre möjligheter till lek och samspel. Resultatet visar även på att de förskollärare som inte hade upplevt någon ökning av antalet barn inte heller upplevde gruppstorlek och arbetet i förskolan som lika problematiskt som de som hade arbetat längre och med erfarenheter av en mindre barngrupp. Även om de uttryckte att det hade varit önskvärt med en mindre grupp. Samtliga förskollärare i vår studie hade uppfattningar om hur många barn det borde vara i en barngrupp för att det pedagogiska arbetet skulle kunna genomföras på bästa sätt. Det faktiska barnantal som förskollärarna föreslog var allt mellan 12 och 20 barn. Vi menar att denna studie ger en djupare insikt i den komplexa vardagen som förskolan innebär. Genom att synliggöra de faktorer som påverkar den pedagogiska verksamheten utifrån barngruppens storlek, finns större möjlighet att påverka och förbättra dessa, istället för att låta dem påverka oss.

Innehåll

Bakgrund	5
Syfte	6
Frågeställningar	6
Introduktion	6
Förskolans framväxt	6
Verksamhetens förutsättningar	7
Gruppstorlek och personaltäthet	8
Barns ålderssammansättning i förskolan	9
Pedagogisk kompetens	10
Lokaler och miljö	12
Arbetet i förskolan	13
Helhetssyn	13
Samspel	13
Lek och lärande	14
Barn inflytande och förskollärares förhållningssätt	15
Sammanfattning	17
Teoretisk ansats	19
Livsvärldsfenomenologisk ansats	19
Metod	21
Metodval	21
Intervjuer	21
Urval	22
Beskrivning av urvalsgrupp	22
Genomförande	23
Analys	24
Reliabilitet och validitet	25

Generaliserbarhet	26
Etiska ställningstaganden	26
Resultat	27
Verksamhetens strukturella förutsättningar.....	27
Ålder har betydelse	27
Lokaler och miljö	28
Ökade krav, mindre tid för barn.....	28
Smågruppsstrategier	29
Olika samspel i olika grupper	30
Barns inflytande och begränsningar.....	31
Personalen.....	31
Diskussion	33
Metoddiskussion	33
Resultat diskussion	34
Den upplevda barngruppen	34
Lokaler och miljö	35
Yrkesrollens dilemman	36
Slutsats	37
Fortsatt forskning	37
Referenser	38
Bilaga	41

Bakgrund

Från tidigare arbete i barngrupp och från våra VFU perioder har vi olika erfarenheter av gruppstorlek och personaltäthet. Vi har erfarenheter av grupper med 23 barn som upplevdes som väl fungerande och grupper med 7 barn som fungerade mindre bra. Att det finns en komplexitet kring frågan där antal barn per grupp, eller vuxen per barn inte alltid avgör kvalitet blir utifrån våra erfarenheter tydlig. Dock finns strukturella ramar i förskolan som påverkar barns möjligheter till lärande och utveckling, och gruppstorlek kan vara en av dessa. Vi vill därför undersöka vilka erfarenheter och upplevelser verksamma förskollärare har av barngruppens storlek, samt även hur den pedagogiska verksamheten påverkas.

Statistik från skolverket visar på att barnantalet per avdelning har ökat i hela landet. Idag består nästan en femtedel av grupperna av mer än 21 barn. 1990 fanns det i genomsnitt 13,8 barn per avdelning. 2009 var genomsnittet 16,8. Även personaltätheten har förändrats, från att 1990 ha 4,2 barn per anställd var siffran 5,3 2009 (www.skolverket.se 2011-04-12). I de allmänna råden om kvalitet i förskolan (2005) framhåller man en gruppstorlek på 15 barn i förskolan vilket de menar är den mest lämpade storleken för att skapa optimala förutsättningar för barns utveckling. I skollagen (3§ kap 2a) står skrivet att barngrupperna i förskolan ska ha en lämplig storlek och sammansättning (Skollagen, 1998, s.12).

Som blivande lärare mot yngre åldrar och som småbarnförälder är det nästintill omöjligt att inte reflektera över den debatt om barngruppers storlek i förskolan som utspelar sig i vårt samhälle. Dagligen blir vi påmind om frågan i media och i andra sammanhang. I Göteborgs Posten står att läsa ”Läraryrket, som bland andra organiserar förskollärare, ser med oro på utvecklingen med allt större barngrupper” (Göteborgs Posten 2011-03-30). Samma dag som ovanstående citat går att läsa i tidningen möts en av skribenterna till denna studie av ett uttalande till namnunderskrift på sitt barns förskola där det bland annat står ”Stora barngrupper är inget nytt problem. Däremot är det ett problem som måste hanteras bättre! Därför är det viktigt att vi som föräldrar säger ifrån, med kraven att politiker och tjänstemän skapar andra lösningar, nu”.

Syfte

Med denna studie vill vi undersöka förskollärares uppfattningar och upplevelser av barngruppens storlek, samt hur detta påverkar och inverkar på förskolans pedagogiska verksamhet.

Frågeställningar

- Vilka faktorer bidrar till förskollärarnas upplevelser av barngruppens storlek?
- På vilket sätt hanterar förskollärarna arbetet i förskolan mot bakgrund av den aktuella barngruppens storlek?

Introduktion

I detta kapitel presenteras inledningsvis en historisk redogörelse för hur barngruppernas storlek och sammansättning har förändrats. Därefter följer en genomgång av olika villkor som påverkar förskoleverksamhetens komplexa vardag.

Förskolans framväxt

Förskolan har ursprungligen vuxit fram ur de barnträdgårdar, barnkrubbor och arbetsstugor som utvecklades under 1800-talet. Behovet växte fram på grund av industrialismen och inflyttning till städer. Här var det främst frågan om att ge barn tillsyn och mat medan deras fattiga och ensamstående mödrar arbetade. Omsorg och uppfostran blev under 1930-talet och 1940-talet alltmer en angelägenhet för stat och kommun (Skolverket, 2003). Johansson och Åstedt (1996) beskriver att när stadsbidragen infördes 1943 gav socialstyrelsen anvisningar om hur många barn det skulle var i barngrupper beroende på barnens ålder. För de minsta barnen, upp till 2 år, föreskrevs 5 - 6 barn, och för de lite äldre, 3-4 år, rekommenderades 8 – 12 barn. I åldersblandade grupper förespråkades högst 15 barn per grupp. I mitten av 30- talet går Alva Myrdal i spetsen för de så kallade storbarnskammare som planerades och byggdes i hyreshus i storstäderna. Här hade verksamheten både en social och en pedagogisk uppgift.

På 60-talet skapades ett större behov av barnomsorg på grund av ekonomisk expansion. Påtryckningar gjorde sig gällande från olika håll. Där höjdes röster för att kvinnor borde frigöras för att kunna ställa sig till arbetsmarknadens förfogande. Bland annat för ett större behov av arbetskraft skapats. På grund av dessa krav tillsattes 1968 en kommission kallad Barnstugeutredning vars uppdrag låg i att skapa ett förslag till barnomsorg där tillsyn sammanfördes med sociala och pedagogiska motiv. Denna utredning har fått stor betydelse under barnomsorgens fortlevda progression (Skolverket, 2003). I Barnstugeutredningen som fastställdes 1972 rekommenderades att småbarnsgrupper med barn från 0 – 2,5 år skulle ha 10-12 barn medan syskongrupper med 3-6 åringar kunde ha upp till 20 barn. Socialstyrelsen menade dock att syskongrupper inte borde innehålla mer än 15 barn. 1984 släpptes den

statliga styrningen av gruppstorlek på grund av att kommunerna fick ett större ansvar över förskoleverksamheten (Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby 2001). Sedan 1990-talet ingår förskoleverksamheten som en del av utbildningssystemet och lyder under skollagen. I och med detta fick förskolan även en egen läroplan. Den verksamhet som bedrivs på förskolorna har därmed fått en tydligare inriktning på lärande. Läroplanen har medverkat till att synliggöra både det arbete som bedrivs i förskolan och barns utveckling och lärande. Det finns dock även en tydlig riktning mot förskolan som en plats där barnen ska tas om hand och fostras (Skolverket, 2006).

Enligt skolverket var 1975 ca 100 000 barn inskrivna i förskoleverksamhet, 2008 hade antalet inskrivna barn ökat till ca 450 000. Det har även skett en befolkningsökning under denna period vilket också påverkar efterfrågan på platser. Enligt lagen om platsgaranti från 1995 så är kommunerna skyldiga erbjuda alla barn plats i förskoleverksamheten inom tre till fyra månader med hänseende till föräldrar som förvärvsarbetar eller studerar eller till barnets eget behov. Även barn till arbetslösa och föräldralediga föräldrar har rätt till 15 timmars vistelse per vecka i förskoleverksamhet från och med år 2001. Kommunerna har olika förutsättningar och lyckas olika bra med att följa lagen om platsgaranti (www.skolverket.se 2011-04-27). Olika åtgärder används av kommunerna för att kunna följa lagen om platsgaranti, en av dessa åtgärder är att utöka barnantalet i barngrupperna (Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby 2001). Under 1990-talet ökade efterfrågan på förskoleplatser. Utbyggnad av förskolan samtidigt som Sveriges ekonomi var hårt pressad av arbetslöshet och minskade skatteintäkter medförde att gruppstorleken ökade och personal tätheten minskade, då tillgång till platser har fått stå i centrum (Skolverket, 2003).

Verksamhetens förutsättningar

Johansson (2005) beskriver att det finns olika faktorer som påverkar innehåll och arbetssätt i förskolans verksamhet. Dessa består både av ”inre” och ”yttre” faktorer. De ”inre” rör sådant som personalens pedagogiska medvetenhet och kompetens. De ”yttre” handlar bland annat om sådant som påverkar verksamhetens organisation och struktur, av vilka gruppstorlek är en del. Förskoleverksamheten har genomgått stora förändringar som har lett till att förutsättningarna för förskolläraarnas arbete har ändrats. De upplever både att deras arbetsbelastning har ökat samt att de har brist på tid. Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby (2001) har i sin forskningsöversikt sammanställt både internationell och svensk forskning gällande sambandet mellan strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i förskolan och grundskolans första år. De strukturella faktorer som de främst lyfter fram är barngruppens storlek och sammansättning, samt personaltäthet och personalens utbildning. Författarna menar att personalens utbildning och barngruppens storlek har större betydelse för barns utveckling och välbefinnande samt för ett positivt klimat än hög personaltäthet. Kärrby (1992) har genomfört en forskningsöversikt om kvalitet i förskolan. I denna framgår att stora

barngrupper medför att förskollärarna inte har tid att utföra de aktiviteter som en pedagogisk verksamhet bör innehålla.

Ekström (2007) har skrivit en avhandling med syftet att undersöka hur olika arbetslag i förskolan förstår och formar den pedagogiska praktiken och hur olika arbetsvillkor påverkar denna process. Hans empiri är inhämtad från tre olika förskolor placerade i områden med varierade socioekonomiska förutsättningar. Ekström baserar sin forskning både på intervjuer och på observationer. Han beskriver bland annat hur förskollärare handskas med och uppfattar de förändringar som skett i förskoleverksamheten. Genom omorganisation upplever förskollärarna att de har fått fler och mer administrativa uppgifter. Dessa tillsammans med ett ökat antal barn i grupperna anser förskollärarna i undersökningen ökar deras arbetsbörda. Ingen extra tid har avsatts till att sköta de administrativa uppgifterna vilket innebär att tiden tas från deras pedagogiska arbete med barnen.

Gruppstorlek och personaltäthet

Enligt de Allmänna råden för förskolan (Skolverket, 2005) finns inte någon självklar gruppstorlek som skulle vara den optimala, utan det varierar från grupp till grupp och från tid till tid. Dock har de tagit fram ett riktmärke utifrån en tidigare kunskapsöversikt som pekar på att 15 barn per grupp är att föredra, för att barn ska få möjlighet att utvecklas på bästa sätt. Barns ålder, etnicitet, barn med speciella behov, lokalers och utemiljöns utformning, personalens utbildningsnivå och personaltäthet är olika faktorer som bör beaktas i sammansättningen av gruppstorlek. Små barn under tre år och barn med speciella behov kräver mindre grupper och större personaltäthet än äldre, de kräver mer vuxenkontakt och de har svårare till samspel i stora grupper. Skollagen anger att barngrupperna ska ha en lämplig sammansättning och storlek. Skolverket (2003) anger att kommunerna är de som ansvarar för att riktlinjerna i styrdokument efterföljs. Emellertid visar olika utredningar gjorda av skolverket att gruppstorlek i förskolan främst avgjorts av att ekonomiska betydelse har fått stå i fokus. Vidare påpekar Skolverket hur 1990-talets växande barngrupper har gett förskoleverksamheten sämre förutsättningar att klara sitt uppdrag. Fler barn och färre vuxna kan skapa svårigheter både när det gäller utvecklandet av barns inflytande, individuella samt etiska utveckling. Enligt Skolverket är nära och kontunerliga relationer avgörande för små barns känslomässiga, kognitiva och sociala utveckling. Johansson (2003) menar att de som framförallt gynnas av mindre grupper är barn med särskilda behov och de yngsta barnen. Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby (2001) har i sin forskningsöversikt kommit fram till att en barngrupp på 13-15 barn är att föredra för att barnen ska få möjlighet att utvecklas på ett optimalt sätt. I en grupp med ett mindre antal barn minskar möjligheterna till samspel och interaktion, medan det i en större grupp med över 20 barn finns risk att relationerna blir ytliga och det kan lätt bli den starke som tar överhand. Kärrbys (1992) undersökning visar på att i grupper med färre än 13 barn minskar den sociala leken mellan barnen.

Vidare menar Käraby att i stora barngrupper med en lägre personaltäthet kan samspelet mellan barnen bli mer destruktivt. Personalen har här inte lika stor möjlighet att ingripa i barns lek och konflikter. Även könsroller kan förstärkas och risken finns att svaga barn utsätts för mobbing. Carlsson, Pramling Samuelsson och Käraby (2001) menar att gruppstorleken har en avgörande roll för den strukturella kvaliteten. Personalens utbildningsnivå och att de har uttalade gemensamma mål anser de också är avgörande för kvaliteten, dock menar de att detta inte helt kan kompensera för det kvalitetsbortfall som en stor barngrupp kan leda till. Vidare beskriver författarna att antalet vuxna i verksamheten inte har någon avgörande roll för kvalitet, utan att andra samverkande faktorer är av större betydelse.

Dahlgren (1993) har utfört en utvärdering av förtätning av förskolorna i Luleå. Med förtätning menas fler barn i barngruppen med oförändrad personaltäthet. Han har jämfört förskolor med förtätade barngrupper med icke-förtätade barngrupper. Dahlgrens utvärdering pekar på att den minskade personaltätheten ledde till ett mer disciplinärt förhållningssätt, att dialog ersattes av monolog. Personalen fick även mindre tid för barnen vilket gav en mer styrd verksamhet. En annan effekt som Dahlgren visar på var att de barn som behövde förskollärarnas stöd för att finna lekkamrater blev allt ensammare då de inte fick det stöd de hade behov av.

I Kärabys (1994) studie om kostnadsbesparingar i förskolor visar hon att minskad personaltäthet skapade mindre vuxenkontakt och mindre pedagogisk stimulans. Den fria leken ökade och tiden till individuella samtal mellan barn och förskollärare minskade. Johansson (2005) beskriver att det kan vara svårt för förskollärare att arbeta i enighet med de mål som styrdokumentet föreskriver när de hamnar i stressade situationer med få vuxna och många barn. Förskollärarna verkar sammanbitet med fokus på att få verksamheten att fungera. Barnen blir varken sedda eller bemötta och deltagandet i barns livsvärld går förlorad. Hos förskollärarna infinner sig en känsla av maktlöshet och frustration då de känner sig tvungna att sänka sin ambitionsnivå.

Barns ålderssammansättning i förskolan

Ekström (2007) beskriver att de förändrade åldersstrukturerna i förskolan, där sexåringarna har övergått till förskoleklasserna, har inneburit en ökning av yngre barn i barngrupperna. Vilket har fått betydelse för både barn och personal i verksamheten. Ett ökat antal yngre barn tillsammans med stor åldersfördelning i grupperna menar han skapar en stressfaktor då förskollärarna tvingas prioritera de små barnens behov av omsorg vilket leder till att de får mindre tid att ägna sig åt de äldre barnens behov av uppmärksamhet och stimulans. Ekström beskriver vidare att det förekommit små barn i utvidgade syskongrupper sedan 80-talet, men då var det ofta frågan om ett mindre antal, jämfört med i dagsläget då mer än hälften av barnen i gruppen kan vara under 3 år. Ekström menar att detta kan innebära ökad svårighet i att dela gruppen på ett sådant sätt att det blir möjligt att bedriva förskoleverksamhet utanför förskolans gränser, vilket i sin tur skapar en risk för att förskolan blir alienerad från det kringgårdande samhället. I förskolans styrdokument står att barn ska få möjlighet till att leka i planerad miljö men att det även ska finnas möjlighet för barn att leka och utforska

naturmiljöer. Vidare står skrivet att förskolan ska uppmuntra barn till att utforska sin omvärld (skolverket, 2006).

Sundell (1995) har gjort en forskningssammanställning om ålderssammansättningens betydelse för barns utveckling, där både internationell och svensk forskning ingår. Han menar att i grupper med en större åldersspridning så försämrades den pedagogiska verksamheten, då verksamheten hade en mindre klar målsättning och mindre aktiviteter ledda av vuxna. Detta hade i sin tur påverkan på barns kognitiva och språkliga utveckling negativt jämfört med barn i en mer homogen grupp sammansättning. Sundell pekar på att barn missgynnas i grupper med stor åldersspridning eftersom det pedagogiska arbetet blir svårare att organisera. De som missgynnas mest är de större barnen då förskollärarna prioriterar omvårdnad av de mindre. Vidare beskrivs att det inte är umgänge mellan barnen i de åldersblandade grupperna i sig som är ofördelaktig, utan att det leder till mindre pedagogisk vuxenledd aktivitet. Sundell menar att den positiva inverkan på barns lärande som åldersblandade grupper kan ha är överskattad.

Williams, Sheridan och Pramling Samuelsson (2000) har gjort en forskningsöversikt om barns samlärande. I forskningsöversikten gör de en jämförelse i forskning som talar för åldersblandade grupper och den forskning som pekar för mer åldershomogena grupper. Författarna menar att den forskning som hävdar att mer åldershomogena grupper är mer gynnsam för barns lärande har ett mer utvecklingspsykologisk förhållningssätt till lärande. Det betyder att denna forskning ser barns utveckling som något som sker stegvis och där barn förväntas införskaffa sig kunskap vid en viss åldernivå. Författarna menar att från detta perspektiv blir det naturligt att barn delars in i samma åldrar då barns lärande och ålder hänger samman. Författarna menar att om man som de ser barns samlärande som något betydelsefullt blir det också naturligt att barn ingår i grupper med blandade åldrar. Barns olikheter och en stor variation i barngruppen blir en resurs då barn får tillgång till varandras erfarenheter. Erfarenheter som det blir en stor spännvidd i.

Williams (2001) har i sin avhandling forskat kring hur barn lär av varandra. Hon menar att de pedagogiska riktlinjerna i skola/förskola har gått från en strävan mot åldershomogena grupper till åldersblandade grupper. Detta menar hon beror på nyare forskning som pekar på att barn lär av varandra. Det är önskvärt och en tillgång med olikheter hos barn i en grupp, då barn får möjlighet till att ta tillvara på varandras olika erfarenheter och varandras olika sätt att tänka. Detta ger barn möjlighet att förstå ett fenomen från flera olika perspektiv. Tidigare har åldershomogena grupper i förskola och skola setts som en förutsättning för att barn ska ha möjlighet att tillgodose sig undervisningen på samma nivå, då man inte lika tydligt har sett barns samlärande som en tillgång, menar Williams.

Pedagogisk kompetens

Wennström (1999) beskriver betydelsen av kompetens som "kan göra". Med detta menas att kompetens innebär att ha både tillräckliga färdigheter och kunskaper. "Det handlar alltså om kvalitet i handling och består av vad människor vet och förstår" (s.30) I förskolans läroplan Lpfö-98 (Skolverket, 2006) påpekas betydelsen av personalens kompetens. Kompetensen lyfts

här som en aspekt för att kunna arbeta utifrån de intentioner uppdraget har. Sheridan, Pramling Samuelsson och Johansson (2009) lyfter i sin forskning fram förskollärarnas kompetens och förhållningssätt som en viktig aspekt på kvalitet i förskolan. Författarna menar att hög kompetens utmärks av att förskollärarna har klara mål kring vilka lärandeobjekt de vill att barnen ska utveckla sitt kunnande kring samtidigt som de möter barnen i deras intentioner. De påpekar även att relationerna mellan barn och vuxna är avgörande. Förskollärarnas syn på barn och deras syn på vad som är kunskap är viktiga för barns möjligheter till att lära och erfa inom förskolan. I Kärrbys (1994) undersökning framgår det att det som har störst påverkan på kvalitet i förskolan inte är antalet förskollärare utan den kompetens de besitter. Sheridan (2001) har undersökt förhållandet mellan struktur- och processkvalitet i förskolan. Hennes undersökning visar att det finns förskolor med en hög personaltäthet och goda strukturella faktorer som var sämre både för barnens utveckling som för deras lärande än förskolor där personaltätheten var lägre. Slutsatsen hon drar är att strukturella faktorer är viktiga men att de inte garanterar en viss pedagogisk kvalitet. Det som är avgörande är hur de strukturella förutsättningarna hanteras, vilket hon menar är beroende av personalens kompetens.

Wallskog (1994) har varit delaktig i ett projekt som syftade till att öka förskollärarnas kunskaper kring att hantera de förändrade förutsättningar som verksamheten hade fått. Projektet utfördes i 15 olika arbetslag i sex av landets kommuner. Grunden i förskoleverksamheten menar Wallskog (1994) utgörs av den kompetens som förskollärarna besitter samt de kunskaper de har kring barns utveckling och lärande. En viktig del av detta menar hon är hur och att förskollärarna samtalar och kommunicerar med varje barn. Hon påpekar även vikten av att den pedagogiska verksamheten bygger på barnens intressen och erfarenheter, samt att den ger barnen inspiration till att aktivt söka kunskap. Även förskolans läroplan Lpfö-98 anger att verksamheten ska utgå från den erfarenhetsvärld som barn rör sig i. Den ska även utgå från det som motiverar och intresserar barn, som ger dem drivkraft och inspiration till ett aktivt och utforskande förhållningssätt till sin omvärld (Skolverket, 2006). Ska detta vara möjligt menar Wallskog (1994) att förskollärarna behöver tid, rum, förmåga, engagemang och kunskap.

Pedagogisk kompetens skulle alltså kunna beskrivas som en förskollärare som skapar mening i sin pedagogiska verksamhet genom att reflektera över sina erfarenheter, sina teoretiska kunskaper, sin personlighet samt sina värderingar. Hon är även medveten om sin relation till andra människor samt hur hon omsätter sina kunskaper till handling. Slutligen är förskolläraren också medveten om det samhällsuppdrag som förskolan utgör utifrån både ideologi och resurser (Wennström, 1999).

Lokaler och miljö

Det som utgör förskolans fysiska miljö, de rum som delas både av barn, samt av barn och förskollärare, har flera funktioner. Rummen ska rymma förskolans vardagliga rutiner så som till exempel måltider och vilor samt lek och aktiviteter. I förskolans läroplan Lpfö-98 (Skolverket 2006) anges att barn ska erbjudas en miljö som är väl avpassad till deras ålder. Den ska även ge utrymme för barns egen kreativitet, fantasi och locka och utmana barnen till lek och aktivitet. I underlag till allmänna råd från socialstyrelsen pekar de Jong (1996) på den stora betydelse lokalerna har för den pedagogiska verksamheten. Hon menar att verksamhetens kvalitet kan öka om förskollärare har tillgång till ”bra lokaler som ger stöd åt verksamheten” (s.13).

Petersson (2004) beskriver hur inomhusmiljön i förskolan än i dag präglas av de rekommendationer som angavs i barnstugeutredningen från 1970-talet. Där påtalades att förskolans rum skulle ha plats för både praktiska funktioner samt olika former av lek. Petersson talar vidare om att det både var och är en självklarhet att lek kräver gott om utrymme samt att det finns tillgång till ett varierat utbud av lekmaterial. Något som dock inte varit lika självklart menar hon är att lek är tidskrävande och att barn inte får den tid och den ro de behöver för att leken ska kunna utvecklas på deras villkor. De Jong (1996) menar att förskolans lokaler främst ska ses som en miljö för barn som utgår från barns utveckling. Beroende på hur miljön utformas menar hon att den kan ge barn möjlighet till ostördhet, ge egna valmöjligheter, ge utrymme för støjiga lekar, samt ge plats för lek i olika gruppkonstellationer. De Jong beskriver även att de lokaler som finns att tillgå i förskolan ofta är trånga vilket kräver ständigt hänsynstagande till andra individer. Det positiva med detta anser hon vara de många tillfällen till lärande av hänsynstagande som uppstår. Dock menar hon att trånga lokaler medverkar till att skapa konflikter och att trängsel innebär en stressfaktor. Detta gör i sin tur det svårare att vara i balans och öppen för andras behov, vilket hon menar gäller för vuxna såväl som barn. Att ständigt behöva avstå från det egna behovet av aktiviteter för att till exempel inte störa de mindre barnen som sover är inte bra (a.a.).

Björklid (2005) har skrivit en kunskapsöversikt där hon syftar till att visa på den betydelse den fysiska miljön har för lärandeprocesser. Här skriver hon att den fysiska miljön i förskolan både skapar förutsättningar och hinder för lek och lärande. Barn varken utforskar eller leker om de upplever den fysiska miljön som otrygg, otillgänglig eller understimulerande. Hon lyfter även att lokaler ofta hamnar i skymundan när den pedagogiska verksamheten ska utvärderas samt att det existerar en outtalad uppfattning om att den goda förskolläraren kan utföra ett bra arbete oavsett vilka förutsättningar den fysiska miljön ger dem. (a.a.)

Björklid (2005) beskriver att den forskning som finns kring den fysiska miljön i förskolan främst handlar om bristen på utrymme och trånga lokaler. Många av förskolorna är från början byggda för att rymma mindre barngrupper än vad de gör idag, vilket hon menar begränsar förskollärarna att bedriva den verksamhet de önskar.

Arbetet i förskolan

I förskolans läroplan lyfts olika delar som är viktiga för barns utveckling och lärande och som ska ingå i det vardagliga arbetet med barn i förskolan. Bland annat påpekas barns lek och barns möjlighet till samspel med andra barn och vuxna som väsentliga delar av barns lärande. Vidare beskrivs vuxnas förhållningssätt och barns inflytande som viktiga aspekter i arbetet med barn. Läroplanen beskriver även att arbetet i förskolan ska utformas så alla olika moment i förskolan skapar en helhet för barns lärande.

Helhetssyn

Lärande kan ses som en del av livet och något som sker hela tiden. I forskning kring barns lärande råder en allt större enighet kring hur viktiga de första åren i barnens liv är för det fortsatta livslånga lärandet, samt hur barnen förhåller sig till andra människor och sin omvärld. Detta gör att förskolan inte bara utgör barnens första möte med utbildningssystemet utan möjligtvis det mest betydelsefulla (Sheridan, Pramling Samuelsson, 2010). I förskolans läroplan betonas att förskolan har som uppdrag att ge barnen den grund de behöver för det livslånga lärandet. Fostran, omsorg och lärande är delar som tillsammans ska skapa en helhet där god pedagogisk verksamhet ska erbjudas. Den pedagogiska verksamheten ska vara anpassad till alla barn och den ska vara trygg, lärorik och rolig. Läroplanen syftar även till att höja kvaliteten på den pedagogiska verksamhet som bedrivs. ”Genom att skapa en förskoleverksamhet av hög och jämn kvalitet vill man erbjuda alla barn bättre betingelser för deras allsida utveckling och välmående” (Sheridan, Pramling Samuelsson, 2006, s.115).

Samspel

Förskolans läroplan lyfter fram två aspekter av den betydelse språket har för barn, språk som färdighet och språk som kommunikation. Den förstnämnda framhåller att barn ska utveckla ett talspråk som är rikt och nyanserat, samt att de ska få en begynnande förståelse av skriftspråket. Den senare poängterar vikten av att barn utvecklar sin kommunikativa förmåga för att kunna vara delaktiga i samhället, för att kunna uttrycka sina tankar och för att få möjlighet att påverka. Språket ges betydelse av ett redskap som möjliggör för barn både att samspela med andra samt att skapa mening i sin värld.

Hundeide (2006) menar att för att skapa en god miljö för lärande krävs att förskolläraren inkluderar barnen i interaktiva samspel, där både barn och vuxna känner sig trygga och där de kan kommunicera naturligt och med lätthet. Där möten sker skapas även möjligheter till lärande. Även Williams, Sheridan och Pramling Samuelsson (2000) framhåller samspel som en förutsättning för barns lärande och utveckling. Vidare talar de om att det är i samspel där språket används för att kommunicera som lärande möjliggörs. De menar att dialogen är grunden i alla mänskliga samspel. ”Vi kan inte uppfatta oss själva som en helhet om vi inte relaterar oss till andra, och vi kan endast få insikt om oss själva genom kommunikation med andra” (s.65) I förskolans läroplan poängteras den viktiga roll de vuxna som omger barnen i förskolan har för barns lärande. ”I förskolan skall barnen möta vuxna som ser varje barns

möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen” (Skolverket, 2006, s.5).

Johansson (2005) påpekar vikten av det vardagliga samtalet i förskolan, där arbetet kännetecknas av dialoger mellan vuxna och barn. Hon framhåller den ömsesidiga aspekten i kommunikation som viktig där hon menar att alla deltagare i ett samspel är betydelsefulla. Det är därmed avgörande att det finns vuxna som har tid, är närvarande i barns livsvärldar samt tar tillvara på de tillfällen i vardagen som ges till dialog och samspel. Det är av vikt både att uppmärksamma och svara på barns egna initiativ till dialog som att förskollärarna själva initierar samtal. Johanssons undersökning visar på att förskollärares arbetssituation inte alltid medger att en kommunikation med barnen kommer till stånd. Därför att de har för många barn att samspela med. Detta är även något som Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby (2001) lyfter i sin undersökning, de frågar sig hur många barn som varje förskollärare ska kunna ha en dialog med. Dock menar Johansson (2005) att den pedagogiska dialogen inte bör begränsas till att endast gälla en förskollärare och ett barn, utan att förskollärare bör arbeta för att barn kan vara lika betydelsefulla för varandras samspel och lärande. Hon menar att kommunikation är en process som är meningsskapande, dynamisk och ömsesidig, som tillåter barnen att möta både sina egna och andras perspektiv, vilket skulle kunna bidra till att ge varandra kommunikativa erfarenheter.

Lek och lärande

I förskolans läroplan betonas att förskolan har som uppdrag att ge barnen den grund de behöver för det livslånga lärandet. Den pedagogiska verksamheten ska vara anpassad till alla barn och den ska vara trygg, lärorik och rolig. Leken ska vara tongivande och ses som ett medel för lärande. Verksamheten ska vidare utgå från den erfarenhetsvärld som barnen rör sig i. Den ska även utgå från det som motiverar och intresserar barnen, som ger dem drivkraft och inspiration till ett aktivt och utforskande förhållningssätt till sin omvärld.

Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) beskriver barns lek som ett sätt för barnet ”att förhålla sig till sin omvärld och skapa mening i denna på ett lustfyllt sätt” (s.49). De redogör även för hur den lekande kultur som barn skapar tillsammans konstrueras av deltagande, interaktion och samlärande. De menar att barn både lär av varandra och tillsammans. Fagerli, Lillemyr och Söbstad (2001) lyfter lekens betydelse för barns utveckling och lärande, både socialt, emotionellt och intellektuellt. De menar att lärande möjliggörs i leken genom att barnen både utforskar och prövar tidigare erfarenheter och saker de nyss lärt sig. Genom att barnen i leken befinner sig i en låtsasvärld vågar de ta ut svängarna då de i leken inte riskerar att kritiseras. Författarna lyfter även lekens betydelse för barnens identitetsskapande och självuppfattning. Genom leken menar de att barnen lär känna sig själva och får möjlighet att utveckla självförtroende och känsla av att vara kompetenta. En annan aspekt av lek som lyfts är att den utgör en arena där barnen kan utmana värderingar och normer och därigenom öka sin förståelse för konflikter och problem som annars kan vara svåra att förstå. Även Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) talar om att leken möjliggör för barn att utveckla funderingar kring rättigheter, inflytande och delaktighet. De menar att om

barn får möjlighet till att fråga, pröva sina egna argument och reflektera över andras perspektiv, kan de arbeta med sin förståelse eftersom deras tankar blir synliga för dem själva. I leken finns inget rätt eller fel utan reglerna är flytande och det sker ständiga förhandlingar, detta menar de gör leken till en utmärkt arena för att utveckla sin kommunikativa kompetens.

Fagerli, Lillemyr och Söbstad (2001) beskriver hur leken både påverkas av och påverkar det sociala samspel och den kommunikation som påträffas i barngruppen. De menar att de möjligheter till utveckling barn får i en grupp påverkas av en rad olika faktorer som förskollärares barnsyn, deras kompetens och deras erfarenheter.

Barn inflytande och förskollärares förhållningssätt

I förskolans läroplan framställs att barn har rätt till påverkan, och att de intressen och behov som barn ger uttryck för ska ligga till grund för organisering och utformandet av den pedagogiska verksamheten. Utifrån barns förmåga och utifrån deras sociala utveckling ska de få ta ansvar för miljön i förskolan och för sina egna handlingar. Grunden till barns förståelse av vad demokrati är formas i förskolan. Där ska barn utveckla förståelse kring vad begreppet demokrati kan innebära och de ska ges rätt till inflytande över sin egen vardag.

Av förskolans uppdrag framgår det tydligt att barn ska fostras till demokratiska medborgare. Ska detta komma till stånd behöver barn få inflytande och möjlighet till att påverka både sin egen situation och förskoleverksamhetens innehåll och form. I förskolan finns möjlighet för barn att utifrån många olika kontexter få delta när beslut fattas. Barn ska tillsammans med andra barn och vuxna delta i diskussioner och beslut som gäller bestämmelser kring trivsel och gemenskap. De ska få välja och utforma teman och ha möjlighet till att välja aktiviteter och olika material. Barn ska få insikter och förståelse kring att människor har olika värderingar och synsätt vilket påverkar deras handlande och tyckande. Om barn får uppleva att deras egna åsikter tas på allvar och när de blir delaktiga i olika beslutfattande skeenden, skapar detta möjligheter att förstå och handla efter demokratiska grunder. (Pramling Samuelson och Sheridan, 2006)

Johannesen och Sandvik (2009) har i sin bok problematiserat och analyserat kring de yngsta barnens rätt och möjlighet till inflytande och delaktighet i förskolan utifrån olika filosofiska och teoretiska perspektiv. De påpekar att begreppen inflytande och delaktighet oftast kopplas samman med demokrati. De menar att i förskolan reduceras ofta begreppen till att barn genom att rösta får vara med och bestämma. Författarna menar att rätten till inflytande och delaktighet handlar om något mer än att bestämma eller välja. Det handlar om hur människor respekterar, samspelar, och lyssnar på varandra i en gemenskap. I denna gemenskap måste man visa hänsyn och inkludera varandra oberoende av åsikter och attityder. Författarna betonar att inflytande och delaktighet inte har att göra med en persons rätt i motsättning till en annan persons rätt.

Johannesen och Sandvik (2009) beskriver inflytande och delaktighet som etisk praxis, förankrad i ett etiskt ansvar av andra. Författarna menar att alla möten i förskolan är unika, vi kan aldrig exakt veta vad den andre upplever eller hur en situation löses på bästa sätt utan vi

måste vara öppna för mötet i sig och de personerna som ingår i mötet. Författarna menar att varje barn är unikt och att barn är olika. De menar att varje barn måste mötas som ett subjekt vars upplevelser förstås bäst av barnet självt. Barns kompetens är viktig att uppmärksamma då de både har kompetens och kunskap om hur det är att vara barn här och nu. Något den vuxne aldrig helt kan få då hon var barn i en annan historisk kontext. Samtidigt är det viktigt att försöka synliggöra vad det innebär att vara barn i vår tid. Författarna menar att det är viktigt att våga tro att barn har erfarenheter och kunskaper som vuxna inte har. De menar vidare att det är en utmaning att inte försöka forma barnet efter oss själva, utan se barnet i ljuset av en person vi inte helt och hållet kan förstå. De påpekar att det är av stor betydelse att ha en öppenhet och närhet till barnen i förskolan. De menar att detta kan skapa nya upptäckter om barn och vad de kan uträtta vilket kan ha varit dolt i förväntningar eller brist på förväntningar som den vuxne har på barn. De beskriver att dessa förväntningar kan ligga i en utvecklingspedagogisk syn på barn och barns lärande där vi fastnar i fastlagda tankemönster om vad barn är och vad barn kan. De menar att förskollärare genom att ha en etisk fokus i verksamheten, måste vara öppna för möten mellan barn och vuxna i förskolan och skapa utrymme för det olika och det oväntade.

Johansson (2003) beskriver att intersubjektivitet som pedagogiska möten med barns livsvärldar är av stor betydelse för barns lärande. Att möta barn i deras livsvärldar och skapa intersubjektivitet handlar om att möta barn som en person likvärdig den vuxna med samma rättigheter till sina känslor och upplevelser och en person som utifrån tidigare upplevelser och erfarenheter handlar rationellt. Det blir då viktigt att försöka förstå och stödja barnen i deras intentioner och i deras avsikter i olika situationer. Johansson menar att när barn befinner sig i en miljö där de ges inflytande, där förskollärarna är lyhörda för barns intentioner och där de så långt som möjligt blir stöttade i sina avsikter, stärks deras tilltro till sin egen förmåga. Johansson påpekar att om förskolläraren är lyhörd för barnens önskningar och behov och utgår ifrån att barns intentioner är meningsfulla och viktiga för deras lek och lärande, skapas samspelade möten där lärande möjliggörs. Blir barn bemötta av förskollärare som av olika anledningar, som till exempel hög arbetsbörda eller med ett behavioristiskt sätt att se på lärande, inte möter barn i deras intentioner och inte är lyhörda för deras avsikter och åsikter utan i stället begränsar och kontrollerar barn skapar detta hinder i lärandet.

Sheridan, Pramling Samuelsson och Johansson (2009) beskriver att en god uppväxttid för barn i vårt land kan betyda delaktighet i en förskola där barn ges utrymme till att involveras i intersubjektiva och kommunikativa möten med vuxna och vänner.

Sammanfattning

Sedan 1990-talet ingår förskoleverksamheten som en del av utbildningssystemet och lyder under skollagen. I och med detta fick förskolan även en egen läroplan. Den verksamhet som bedrivs på förskolorna har därmed fått en tydligare inriktning på lärande. 1984 släpptes den statliga regleringen av barngruppens storlek då kommunerna fick ett större ansvar över förskoleverksamheten. Sedan 1990-talet har barnantalet i grupperna successivt ökat och personaltätheten minskat.

Det finns olika faktorer som påverkar innehåll och arbetssätt i dagens förskola. Dessa består både av ”inre” och ”yttre” faktorer. De ”inre” rör sådant som personalens pedagogiska medvetenhet och kompetens, barns möjligheter till inflytande, samspel och lek. De ”yttre” handlar bland annat om sådant som påverkar verksamhetens organisation och struktur, som gruppstorlek, gruppammansättning och lokalernas utformning och yta. De olika faktorerna är delar och aspekter av den komplexa verklighet som förskolan är.

Enligt de allmänna råden för förskolan finns inte någon självklar gruppstorlek som skulle vara den optimala, utan det är andra faktorer som påverkar. Dock har det tagits fram ett riktmärke av Skolverket i samarbete med olika forskare där de menar att 15 barn är att föredra för att förskoleverksamheten ska kunna bedrivas på bästa sätt. Forskning visar att i grupper med över 20 barn kan destruktiva mönster skapas då personalen har mindre tid att stötta barn i deras lek och i deras konflikter. De som gynnas mest av små grupper är barn under tre år och barn med särskilda behov. Forskning visar att i grupper med färre än 13 barn minskade barnens sociala lek. Forskning pekar på att mindre barn i en grupp är att föredra framför högre personaltäthet. Högre personaltäthet har inte visat på ökad kvalitet i förskoleverksamheten.

Forskningen visar på både fördelar och nackdelar med åldersintegrerade eller åldershomogena grupper i förskolan. De som är förespråkare för åldershomogena grupper menar att motsatsen skapar problem för förskollärarna att planera och organisera verksamheten. Vilket medför att det blir mindre pedagogisk verksamhet och mer fri lek. De som talar för åldersintegrerade grupper lyfter barns samlärande som en viktig aspekt. De menar att barn lär av varandra och att olika erfarenheter i en grupp är betydelsefullt för barns lärande. De menar att spridda åldrar skapar större förutsättningar till skilda erfarenheter.

För att skapa en god miljö för lärande krävs att förskolläraren inkluderar barnen i en intersubjektivitet, där både barn och vuxna känner sig trygga. Samspel är en förutsättning för barns lärande och utveckling. Det är därmed avgörande att det finns vuxna som har tid, är närvarande i barns livsvärldar samt tar tillvara på de tillfällen i vardagen som ges till dialog och samspel. Det är av vikt både att uppmärksamma och svara på barns egna initiativ till dialog som att förskollärarna själva initierar samtal. I förskolans uppdrag framgår det tydligt att barn ska fostras till demokratiska medborgare. Ska detta komma till stånd behöver barn få inflytande och möjlighet till att påverka både sin egen situation och förskoleverksamhetens innehåll och form.

Leken är för barnen ett sätt att förhålla sig till världen och skapa mening i denna. Leken har betydelse för barns utveckling och lärande, både socialt, emotionellt och intellektuellt. I leken möjliggörs lärande genom att barnen både utforskar och prövar tidigare erfarenheter och saker de nyss lärt sig.

Lokaler och deras utformning är något som ofta hamnar i skymundan när den pedagogiska verksamheten ska utvärderas. Lokaler i förskolan är ofta trånga vilket skapar stress och konflikter hos dem som verkar där. Det existerar även en outtalad uppfattning om att den goda förskolläraren kan utföra ett bra arbete oavsett vilka förutsättningar den fysiska miljön ger dem.

Teoretisk ansats

Fokus i denna studie ligger på förskollärares upplevelser kring gruppstorlek. Vid arbetets början var tanken att vi skulle studera hur barngruppens storlek påverkade det pedagogiska arbetet och barns lärande utifrån förskolläraernas erfarenheter. Utgångspunkten skulle ligga i ett sociokulturellt perspektiv. Förutsatt var att frågorna skulle leda till hur antalet barn och personaltäthet påverkade barns lärande. Vi tog för givet att våra frågeställningar, som utgick från några väl använda begrepp utifrån ett sociokulturellt perspektiv, som samspel, lek och språkutveckling, automatiskt skulle leda till hur förskollärarna såg på barns lärande i relation till gruppstorlek. I stället visade det sig att våra frågeställningar ledde till att en del av svaren snarare utgick ifrån den upplevelse som antal barn skapar utifrån vad förskollärarna möts av i sin vardag. Vi har därför valt att använda oss av en livsvärldsfenomenologisk ansats på denna studie då denna ansats mer förhåller sig till de intervjuades upplevelser av deras levda världar. Vi menar att frågorna i studien ställdes på ett sådant sätt, att utrymme gavs till förskollärarna att svara och resonera kring gruppstorlek utifrån vad som var mest angeläget för dem. Följaktligen är det sannolikt att resultatet blivit det samma eller snarlikt även om vi hade haft en livsvärldsfenomenologisk ansats som utgångspunkt.

Livsvärldsfenomenologisk ansats

Att forska innebär både att välja perspektiv och att ta ställning. Detta för att beskriva och för att synliggöra de utgångspunkter som finns för studien. Detta möjliggör ett tydliggörande av utgångspunkterna för oss själva samt att de blir tillgängliga för andra. Bengtsson (2005) menar att för att livsvärldsfenomenologi ska kunna användas som forskningsansats är ett villkor att livsvärlden kan göras till ett objekt som går att undersöka, där livsvärlden är den faktiska vardag som vi dagligen möter och befinner oss i, som vi inte kan skiljas från och som vi delar med andra. Då denna studie rör sig inom det fält som är de upplevelser förskollärare har av sin vardagliga pedagogiska verksamhet i förskolan, menar vi att en livsvärldsfenomenologisk ansats stämmer väl in på det studien syftar till att undersöka.

”Livsvärlden är ursprungligen ett filosofiskt begrepp med kunskapsteoretisk och ontologisk innebörd som utanför filosofin har utövat stor dragningskraft på framförallt samhällsvetenskaplig teoribildning och forskning” (Bengtsson, 2005, s.9). En utgångspunkt i denna teoribildning är att förstå människans varande i världen. Verklighetens komplexitet betonas, ”där natur, samhälle, kultur, historia och subjekt förenas och där det kollektiva och det individuella bildar en helhet” (Johansson, 2003, s.21) Dessa delar både påverkas av och påverkar varandra. Vidare benämner Bengtsson (2005) tingens världslighet. Att företeelser endast finns i relation till något annat. När vi kan se de sammanhang olika företeelser eller saker ingår i, möjliggörs även synliggörandet av deras betydelse. Det är med andra ord av

vikt att se sammanhang, att se hur ting är relaterade till och beroende av varandra, hur världen och livet sinsemellan är beroende av varandra.

Bengtsson (2005) beskriver den tyske filosofen Edmund Husserl som en av grundarna av livsvärldsfenomenologin. Han menade att den vardagliga värld vi naturligt lever i upplevs som självklar. Berndtsson (2005) menar att världen och människan är nära förbundna med varandra, vilket innebär att livsvärlden blir en levd värld och inte något som är särskilt från människan. Vidare beskrivs livsvärlden som den faktiska och konkreta verklighet som är människans dagliga liv, vilken ofta tas för given. Då livsvärlden är den verklighet som människan befinner sig i, har hon en naturlig och inte alltid medveten inställning till denna. Detta betyder dock inte att livsvärlden är ogenomtränglig utan livsvärlden levs och delas med andra (Carlsson, 2005). Livsvärlden kan med andra ord beskrivas som social. Även Berndtsson (2005) menar att det som karakteriserar livsvärlden är möten mellan människor. Johansson (2005) talar om förskolan som en skärningspunkt mellan hur förskollärare, barn och samhället värderar och föreställer sig livet och människan. Hon menar vidare att förskolan utgör en kulturell och social värld som är präglad både av samhället och av deltagarna själva. Vidare refererar Johansson till den franska filosofen Maurice Merleau - Ponty och beskriver att en viktig utgångspunkt i teorin om livsvärlden är att världen är objektiv och subjektiv på samma gång. Vi påverkas av den samtidigt som vi påverkar den. Johansson beskriver vidare att en betydelsefull del av teorin om livsvärlden är den levda kroppen. Människan upplever världen med kroppen. Hon erfar världen tolkar, gestaltar och förstår den genom kroppens gester, känslouttryck, ord och ansiktsuttryck, och kroppshållning.

Världen går inte att ställa sig utanför, människan både handlar i och är involverad i den. ”Vi kan aldrig undslippa livsvärlden eftersom vi lever i den” (Johansson, 2003, s.21). Livsvärlden kan beskrivas som något som ständigt finns inom oss, som hela tiden är närvarande i det vi upplever (Bengtsson 2005).

Metod

I detta kapitel redogörs, samt motiveras för de metoder som använts vid insamlandet av empirin. Vidare beskrivs även urval, genomförandet samt hur den insamlade datan har bearbetats. Kapitlet avslutas med en reflektion kring empirins trovärdighet.

Metodval

Vid valet av metod bör forskaren beakta vilken metod som anses kunna ge bäst svar på frågeställningarna. Vilken metod som kan anses lämplig är beroende av vad som ska undersökas. Det är därför av vikt att välja den metod som ger bäst förutsättningar för att samla in relevant data, samtidigt som den ger studien störst stringens utifrån syfte (Patel och Davidsson, 2003). Denscombe (2009) menar att då syftet är att få en djupare förståelse för och kunskap om ett fenomen är den kvalitativa metoden att föredra. Då syftet med denna studie var att studera yrkesverksamma förskollärares upplevelser av barngruppers storlek, valde vi att använda oss av en kvalitativ metod. För att kunna ta del av förskollärares tankar, åsikter, känslor och erfarenheter, samt för att kunna analysera dessa, bygger våra undersökningar på intervjuer.

Intervjuer

Esaiasson och Gilljam (2002) menar att kvalitativa intervjuer är en bra metod att använda sig av då forskaren vill ta reda på människors egen uppfattning om den värld de befinner sig i. Även Denscombe (2009) framhåller intervjuer som den mest lämpade metoden då forskaren har behov av att ta del av människors uppfattningar, erfarenheter och åsikter. Intervjuer tillåter även forskaren att få djupare kunskaper och insikter i det undersökta materialet. Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Liksom vid strukturerade intervjuer är både frågeområde och frågor bestämda i förväg. Den semistrukturerade intervjun tillät oss dock att vara mer flexibla gällande frågornas ordningsföljd samt vilka följdfrågor som generades beroende på den intervjuades svar samt de aspekter denne lyfte. Den som intervjuas hade även större möjlighet att djupare utveckla sina tankegångar (Denscombe, 2009; Johansson och Svedner, 2006).

Genom användandet av semistrukturerade intervjuer fick vi möjlighet att ta del av intervjupersonernas tankar, upplevelser och uppfattningar. Detta gjorde att vi både kunde ta del av intervjupersonens livsvärld samt hur hon relaterar till denna. Kvale och Brinkman (2009) påpekar att forskaren får ”ett privilegierat tillträde till människors upplevelser av den levda världen” (s.45) genom att använda sig av kvalitativa intervjuer som forskningsmetod.

Urval

Inför studien gjordes ett medvetet subjektivt urval av undersökningsgrupp. Detta beskriver Denscombe (2009) som att personerna som ska ingå i undersökningen handplockas. Fördelen med detta menar han är att dessa personer har kunskaper om det fenomen som ska undersökas och att intervjuerna därmed blir mer informativa. Vår undersökningsgrupp bestod av åtta förskollärare från Västra Götalands regionen. Förskollärarna valdes utifrån två urvalskriterier: Tid som yrkesverksam samt verksamhetsort. Alla förskollärare var yrkesverksamma i förskolan. Fyra av dem arbetade med barn i åldrarna 1-6, två arbetade med 1-2 åringar, en arbetade med barn som var mellan 3-4 år och en med barn i åldrarna 3-6 år. Tiden som yrkesverksam förskollärare varierade från två månader till trettiosju år. Fyra var verksamma i en större stad och fyra i en av stadens kranskommuner. Bell (2006) menar att även en mindre undersökning med begränsad tid till förfogande bör eftersträva att urvalet blir så representativt som möjligt. Vår undersökningsgrupp får bredd genom att vi väljer förskollärare i olika åldrar, med olika lång yrkeserfarenhet, verksamma i olika barngruppsformeringar och verksamma på olika orter. Detta efterliknar även ett slumpmässigt urval, vilket skulle betyda att samma resultat skulle gå att nå även om andra respondenter tillfrågades. Patel och Davidson (2003) menar att generaliseringar och jämförelser av forskningsresultat är något människor vill kunna göra, vilket kräver en viss bredd på undersökningsgruppen.

De förskollärare som ingick i studien ingick i vårt kontaktnät. Med vårt kontaktnät menar vi förskollärare som vi har fått kontakt med via våra VFU -platser, förskollärare som tidigare har skött om våra barn, bekantas bekanta och tidigare kurskamrater.

Beskrivning av urvalsgrupp

Av de förskolor vars förskollärare vi intervjuade arbetade hälften i åldershomogena grupper och hälften åldersintegrerat. Alla åtta personer som intervjuades var kvinnor med olika lång erfarenhet av arbetet i förskolan. Nedan följer en kort beskrivning av de intervjuade. För att garantera anonymitet så kallar vi här förskollärarna för förskollärare 1, förskollärare 2 och så vidare. Det nummer varje förskollärare har fått är helt slumpmässigt och inte relaterat till den ordning i vilken de intervjuades.

Förskollärare 1 har varit yrkesverksam som förskollärare i förskolan i ett och ett halvt år. Förskolan hon arbetar på består av en avdelning och har 23 inskrivna barn i åldrarna 1 till 6 år. Den ordinarie personalen består av fyra personer som delar på 3,75 % tjänster. Utöver dessa har de fått tillfällig hjälp med en halvtidstjänst. De har dessutom en av arbetsförmedlingen utsänd praktikant.

Förskollärare 2 har arbetat som förskollärare sedan 1979. Förutom en kort tids arbete i förskoleklass har hon hela tiden varit verksam inom förskoleverksamheten. Förskolan består av sex avdelningar och avdelningen har 21 inskrivna barn som är mellan 2 och 4 år gamla. Den ordinarie personalen är tre heltider fördelat på två förskollärare och en barnskötare.

Förskollärare 3 har varit yrkessam förskollärare sedan 1997. Förskolan består av sex avdelningar och avdelningen har 19 inskrivna barn som är mellan 1 och 5 år gamla. På avdelningen arbetar en förskollärare och två barnskötare heltid.

Förskollärare 4 har arbetat som förskollärare i 14 år. På förskolan finns det tre avdelningar. På avdelningen där förskollärare 4 arbetar är 24 barn inskrivna i åldrarna 1-6 år. På avdelningen arbetar fem förskollärare som delar på 3.5 heltids tjänster.

Förskollärare 5 har arbetat som förskollärare i fyra och ett halvt år. Förskolan består av sex avdelningar och förskollärare 5 arbetar i en åldersblandad grupp med 18 barn. I barngruppen arbetar fem förskollärare som delar på tre heltidstjänster.

Förskollärare 6 har arbetat i två och en halv månad. På förskolan finns tre avdelningar. Förskollärare 6 arbetar på en småbarnsavdelning med barn i åldrarna 1-3 år. På avdelningen arbetar tre förskollärare heltid. Två barnskötare delar på en heltidstjänst.

Förskollärare 7 har arbetat som förskollärare sedan 2005. Förskolan hon arbetar på består av sex avdelningar. Förskollärare 7 arbetar i en småbarnsgrupp med 15 barn i åldrarna 1-2 år. På avdelningen arbetar en förskollärare och två barnskötare, alla arbetar heltid.

Förskollärare 8 har arbetat som förskollärare i 11 år. Förskolan består av två avdelningar. På avdelningen där förskollärare 8 arbetar är de 22 barn i åldrarna 3-6 år och tre heltidsanställda förskollärare.

Genomförande

Den första kontakten med de tillfrågade förskollärarna skedde via telefon. Tid bokades med dem som var intresserade av att medverka. Vid telefonkontakten informerades förskollärarna om att det handlade om att samla in data till en C-uppsats. De delgavs även en kort beskrivning av att intervjun skulle undersöka förskollärares upplevelser av barngruppens storlek. De fick även veta att intervjun skulle beräknas ta 30 – 45 minuter, att deras svar skulle anonymiseras, samt att deras medverkan var helt frivillig.

Trost (1993) belyser ett antal aspekter som är av vikt för att genomförandet av intervjun blir så bra som möjligt. Han framhåller bland annat valet av miljö som viktigt, att det är en plats där den intervjuade kan känna sig trygg, att det är ostört samt att det inte ska finnas några åhörare. Alla de intervjuer vi utförde skedde på förskollärarnas respektive arbetsplats. Vid varje intervju satt vi i avskilda rum. Detta för att kunna genomföra intervjuerna utan några störande moment. Vi valde att förlägga intervjuerna på en förskollärarna välkänd plats för att de skulle ha möjlighet att känna sig trygga och avslappnade.

Intervjun bestod av tretton frågor (se bilaga 1). Vi valde att starta med en fråga där förskolläraren fritt kunde berätta om hur länge de varit yrkesverksamma i förskolan. Trost (1993) menar att de första frågorna som ställs i en intervju har stor inverkan på hur smidigt resterande frågor kommer att fungera. Han talar även om att det är att föredra att låta respondenten berätta fritt kring något som ansluter till intervjuens ämnesområde. Vid formuleringen av frågorna har vi tagit fasta på det som Bell (2006) säger; att frågorna ska vara öppna, raka och specifika samt att frågorna ska stå var och en för sig. Alla förskollärare gavs samma frågor. Vid vissa av intervjuerna ändrades ordningsföljden något för att anpassas till deras svar. Flertalet av frågorna genererade även följdfrågor. Dessa kunde skilja sig något åt beroende på de svar som förskolläraren gav. Ingen av förskollärarna fick ta del av frågorna innan själva intervjutillfället. Syftet med detta var att vi ville att de skulle svara spontant och direkt vilket skulle minska risken för tillrättalagda svar. Vid de två första intervjutillfällena var båda skribenterna närvarande. En ansvarade för att ställa huvudfrågorna, medan följdfrågorna kunde ställas av båda. Detta för att kunna stödja varandra och därmed även ha möjlighet att få ut större mängd information. När det är två som intervjuar är dock risken att den som intervjuas upplever sig hamna i underläge. För att undvika detta valde vi att utföra resterande sex intervjuer med endast en frågeställare (Trost, 1993).

Alla intervjuer är inspelade på diktafon.

Analys

”Livsvärlden är outtömlig i sin mångfald och varje vetenskaplig bearbetning och skriftlig rapportering medför en distansering och idealisering av verkligheten. När bearbetningen börjar, har forskaren lämnat den undersökta verkligheten bakom sig och den transformeras till begrepp och språkliga uttryck” (Bengtsson, 2005, s. 50).

Det första vi gjorde var att transkribera alla intervjuer ordagrant. Därefter lästes dessa noggrant igenom. Efter flera genomläsningar sammanfattades varje intervju till att omfatta det som var mest relevant utifrån syfte och frågeställningar. Detta för att inte rada upp förskollärarnas beskrivningar av sina livsvärldar ensidigt utan vi har bemödat oss om att kvalitativt bearbeta resultatet och ”varsamt följa och fixera fenomenens komplexitet, sammanhang, sammanflätningar m.m.” (Bengtsson, 2005, s.51).

Avslutningsvis djuplästes omarbetningarna och olika teman som kunde utläsas markerades med olika färger. Under hela arbetsprocessen har vi även ställt frågor till materialet, vi har lyssnat till både det som sades och det som var uttalat. Detta för att få en fördjupad förståelse för vad materialet säger. Vi har även varit noga med att ha studiens syfte och frågeställningar i fokus under arbetets gång.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet, generaliserbarhet och validitet är termer som används för att diskutera sanningsvärdet i de resultat som har framkommit i studien. Validitet avser att det som mäts är relevant i sammanhanget medan reliabilitet avser att mätningen sker på ett tillförlitligt sätt. Med andra ord kan reliabilitet beskrivas som ett mätinstrument och hur bra detta instrument är på att mäta. Detta behandlas ofta i relation till om resultatet går att reproducera av andra forskare och vid andra tidpunkter. Hög validitet och reliabilitet bör alltid eftersträvas. I kvalitativa studier som denna är det viktigt att se till hur hög grad de tolkningar som framkommer ur intervjuerna stämmer med forskollärarnas upplevelser. Studiens reliabilitet påverkas av de metoder som använts och intervjuer kan inte sägas ge mätbara eller exakta resultat (Kvale, Brinkman, 2009, Stukat, 2005).

För att öka studiens reliabilitet spelades alla intervjuer in. Detta för att kunna gå tillbaka och lyssna flera gånger för att säkerställa att vi hade förstått intervjupersonen rätt. Kvale och Brinkman (2009) påpekar att det i kvalitativa intervjuer är viktigt att ta hänsyn till mer än bara det sagda ordet. De menar att både sättet på vilket en person uttrycker sig och det kroppsspråk hon använder sig av är av betydelse för den tolkning som utsagan får. Då vi både har utfört intervjuerna och transkriberingarna av dessa själva menar vi att vi i mötet med intervjupersonerna i deras livsvärldar, har kunnat ta hänsyn till deras kroppsspråk, mimik och känslouttryck samt vad de säger i våra tolkningar. Kvale och Brinkman (2009) påpekar även att den roll forskaren har under en intervju och hur den påverkar är något som är viktigt att vara medveten om. Det är även viktigt att vara medveten om att den miljö där intervjuerna sker, förväntningar och feltolkningar etc. kan påverka resultaten. Detta var något vi hade i åtanke under intervjuerna och även vid bearbetning och analys.

Att det genom hela arbetets gång finns både medvetenhet och fokus kring vad som ska undersökas är av avgörande betydelse för resultatet i en studie. Kvale och Brinkman (2009) menar att begreppet validitet inbegriper ett tillvägagångssätt där det är viktigt att fokus är riktad mot det som studien avser att undersöka. Vi har under hela arbetsprocessen gått tillbaka och tittat på syftet med studien. Vi har även diskuterat och reflekterat tillsammans kring syftet och arbetets riktning. Under arbetet har vi även varit noggranna med att påminna varandra att arbetet tog den riktning som syftet angav. En aspekt som Stukat (2005) påpekar som kan påverka studiens validitet och något som kan vara problematiskt i intervjusituationen är om den som intervjuas verkligen säger det som hon tänker och menar eller säger det som hon tror att det förväntas att hon ska säga. För att öka möjligheten att intervjupersonen uttryckte och delade med sig av sina upplevelser, tankar och uppfattningar fick ingen av de vi intervjuade tillgång till frågorna i förväg. Vi kan även se en fördel med att intervjupersonerna inte var helt obekanta med oss som intervjuade vilket skapade en mer avspänd atmosfär. Något vi även märkte under intervjuerna var att detta ämne var något de tillfrågade verkade ha behov av att ventileras. Detta menar vi även minskar risken för att de tillfrågade skulle ge oss tillrättalagda svar. Stukat menar vidare att det finns en risk att de som intervjuas missförstår de frågor som ställs eller att vi som intervjuar missförstår deras svar. Vi menar dock att risken för denna typ av missförstånd minskade då vi hade möjlighet att ställa följdfrågor och be om

förtydliganden. Vi hade även möjlighet att återkomma till intervjupersonerna om vi hade behövt förtydliganden.

Generaliserbarhet

Den generaliserbarhet studien har påverkas av att vårt urval är litet. Åtta intervjupersoner kan inte sägas vara representativa för alla förskollärare som arbetar i förskolor runt om i landet. Dock presenterar denna studie en bild av de upplevelser och uppfattningar förskollärarna har av barngruppens storlek. Vilket vi menar är ett litet tithål in till den verklighet som är de flesta förskollärares vardag i förskolan. Mycket av det som kommer fram i studien går att relatera till tidigare forskning inom området. Detta menar vi är en indikation på studiens generaliserbarhet.

Etiska ställningstaganden

I arbetet med undersökningar är det av stor vikt att forskarna visar hänsyn och respekt för de människor som deltar. Under arbetet med denna studie har vi tagit hänsyn till de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet (2002) listar. Det har varit viktigt att deltagarna fick reda på studiens syfte innan de tackade ja till medverkan och att de garanterades anonymitet.

Vetenskapsrådet tar upp fyra forskningsetiska principer, som har uppmärksammats i studien. *Informationskravet*: De deltagande förskollärarna har fått reda på deras uppgift i studien och att deras deltagande är frivilligt. De har även informerats om det syfte som studien har. *Samtyckeskravet*: Alla som deltar i studien har samtyckt till att medverka. De har även informerats om möjligheten att närhelst de vill avbryta deltagandet. *Konfidentialitetskravet*: Deltagarna har informerats om att deras intervju svar kommer att behandlas konfidentiellt. Vi har även talat om att inga namn kommer att användas i studien, varken på förskollärarna eller på de förskolor de är verksamma på. *Nyttjandekravet*: De deltagande förskollärarna har informerats om att deras intervju svar endast kommer att användas i studien.

Inför intervjun upplystes deltagarna igen om studiens syfte, tidsåtgång, att deras medverkan var frivillig samt att de försäkrades anonymitet. Vi försäkrade oss även om att deltagarna tillät att vi spelade in intervjuerna.

Resultat

Vårt syfte med studien är att undersöka förskollärares uppfattningar och upplevelser av barngruppens storlek, samt hur detta påverkar och inverkar på förskolans pedagogiska verksamhet. De frågor vi ställer är: Vilka faktorer bidrar till förskollärarnas upplevelser av barngruppens storlek? Samt på vilket sätt hanterar förskollärarna arbetet i förskolan mot bakgrund av den aktuella barngruppens storlek?

Genom att analysera de intervjuer vi har genomfört har vi kunnat urskilja en rad faktorer som bidrar till hur förskollärare upplever barngruppens storlek. Dessa är barngruppens ålders sammansättning, fysisk miljö samt ökade krav, som bland annat administrativa uppgifter och tidsbrist. Vi har även kunnat urskilja att förskollärarna har som strategi att dela upp barnen i mindre grupper både för att möjliggöra utförandet av deras uppdrag som för att ge barnen tillfällen till lek och samspel. Resultatet visar även på att de informanter som inte hade upplevt någon ökning av antalet barn inte heller upplevde gruppstorlek och arbetet i förskolan som lika problematiskt som de som hade arbetat längre och med erfarenheter av en mindre barngrupp. Även om de uttryckte att det hade varit önskvärt med en mindre grupp. Viktigt är dock att påpeka att en av dessa lärare även arbetade i den gruppen med minst antal barn av de tillfrågade.

I vårt resultat så visar det sig att samtliga lärare hade uppfattningar om vad en stor barngrupp innebär. De flesta menar dock att detta inte självklart hänger ihop med det faktiska antalet barn i gruppen. Samtliga lärare hade uppfattningar om hur många barn det borde vara i en barngrupp för att det pedagogiska arbetet skulle kunna utföras på bästa sätt. Det faktiska barnantal som lärarna föreslog var allt mellan 12 och 20 barn, dock var det ingen av dem som tyckte att den nuvarande barngruppen var idealisk utan samtliga hade uppfattningen om att den idealiska barngruppen var mindre än den nuvarande gruppen som de arbetade i.

Verksamhetens strukturella förutsättningar

Nedan kommer vi att redogöra för de ”inre” och ”yttre” faktorer vi har funnit samt beskriva hur arbetet i förskolan gestaltar sig enligt analysen.

Ålder har betydelse

Vår undersökning visar på att åldersfördelningen i barngruppen har betydelse för hur förskollärarna upplever barngruppens storlek. Hälften av lärarna arbetar i åldershomogena grupper och hälften arbetar i syskongrupper med åldrarna 1 till 6 år. De som arbetar mer åldershomogent kopplar inte samman gruppstorlek med barnens ålder. En av förskollärarna som tidigare har arbetat i en åldershomogen grupp med ett större antal barn upplever nuvarande syskongrupp som lika stor fast att antalet barn har minskat. Detta upplever hon beror på att åldersspridningen i den nuvarande gruppen är större.

De som arbetar i syskongrupperna uttrycker antalet barn och spridningen i åldrar som ett problem, att arbetet blir svårare att organisera och strukturera för att möta barnens olika behov.

Det hade nog varit lättare om man hade haft 23 barn i samma ålder.

Förskollärarna säger även att med många barn i gruppen lämnas de äldre barnen mycket ensamma då de mindre barnens behov upptar mycket av lärarnas tid.

Lokaler och miljö

Alla förskollärare, utom den förskollärare med minst antal barn i sin grupp, nämner den yta de har till sitt förfogande som något som både påverkar och påverkas av barngruppens storlek. De menar att lokalerna är för små.

Lokalerna är ju små, gamla förskolor är inte gjorda för att ha så många barn som vi har idag. De nya förskolorna de är ju inte så stora de heller, så att egentligen så är lokalerna för små för så många barn.

Det som främst påverkas av lokalstorleken menar förskollärarna är barnens möjlighet till lek och samspel. Flera av lärarna menar att lokalerna tillsammans med barnantalet skapar begränsningar för vad barnen kan och får göra. De menar även att de tvingas begränsa barnen i deras lek.

Det är jättesynd. Hade det varit lite mindre barn så hade alla ändå kunnat röra på sig lite mer och utvecklat fantasin i leken, man stoppar dem lite tycker jag.

Några lyfter även den påverkan lokalerna har på lekron. De menar att ju mindre lek yta barnen har att tillgå desto mer konflikter skapas. De talar även om att barnen oftare blir avbrutna i sin lek då det är flera och det är trångt om utrymme

Flera av förskollärarna beskriver att barnantalet i gruppen påverkar ljudnivån. När det är många barn menar förskollärarna att ljudnivån kan bli så hög att både de och barnen påverkas negativt.

Det är ju lättare om man är färre, just för den här rons skull. Är de jättemånga påverkas ljudnivån, barnen märker ju det och säger att det är bullrigt typ. De klagar på det ibland.

De beskriver att om ljudnivån blir lägre så kan både de och barnen prestera mer. Ju högre ljudnivå det är ju tröttare blir de.

Ökade krav, mindre tid för barn

Alla utom den med kortast arbetslivserfarenhet talar om de ökade krav som de upplever att de har blivit pålagda. De flesta syftar då främst till administrativa uppgifter, som vikarie anskaffning, hantering av blanketter från försäkringskassan och dokumentation av den pedagogiska verksamheten. Vissa av dessa uppgifter låg förut på rektorn ansvar. Flera nämner även de krav som samhället ställer på förskolans pedagogiska uppdrag. Städ och disk

är också uppgifter som kan upplevas som krävande. En av lärarna beskriver att hon inte tycker att städ och disk är ett problem i sig. Dock menar hon att i den nuvarande barngruppen som hon upplever som stor blir städ och disk ytterligare en faktor som stjälar betydelsefull tid ifrån barnen. Möten och IT-hantering menar även lärarna känns som kravfyllt när tiden är knapp. Flera av lärarna beskriver att olika uppgifter ska genomföras med datorns hjälp. Dock beskriver lärarna att de ej har fått någon utbildning i hur de olika datorprogrammen fungerar, vilket leder till att dessa uppgifter känns betungande.

Om man jämför de senaste tio åren så har ju verksamheten inte sett likadan ut. Alltså 15 barn förut var ju lugnare eftersom det var mer förvaring, det var inte pedagogiskt genomtänkt vad man skulle göra på dagarna, och då var det ju lugnare. Men nu är det så mycket krav, man ska hinna och man ska göra och allting, så 15 barn i dag, bara det är ju stressigare än för tio år sedan.

Lärarna menar att de ökade kraven samtidigt som antalet barn i barngrupperna har ökat påverkar deras arbetssituation negativt. De menar att detta stjälar värdefull tid från barngruppen, eftersom det är uppgifter som ska skötas samtidigt som de har ansvar för barngruppen. Tid som gör att de inte hinner möta barnen på ett för dem och för barnen tillfredsställande sätt.

Det är också väldigt många administrativa bitar som har tillkommit, på gott och ont. Mycket har tillfört och utvecklat men vi har inte fått tid till de här bitarna utan det är något som vi ska sköta samtidigt som vi har barnen. Det har hänt mycket i förskolan genom åren och det har hänt mycket bra, men tyvärr är det ju det här med gruppstorleken för det skulle kunnat vara ännu bättre.

Några lyfter de ökade kraven som något som har tillfört och utvecklat både verksamheten och dem själva som förskollärare, samtidigt upplever de att arbetsbördan som de ökade kraven medför blir för stor.

Smågruppsstrategier

Den främsta strategin för att ha möjlighet att utföra sitt uppdrag som vi har kunnat urskilja i vår studie är uppdelandet av barnen i mindre grupper. Flera lärare beskriver vikten av att dagen är strukturerad för att verksamhetens olika delar, som matsituationer, vilor, utevistelse, samlingar, förskollärarnas raster och möten, planering, dokumentation städning och disk etc. ska fungera. Alla talar om att de organiserar och strukturerar sin verksamhet på olika sätt. Uppdelning av barnen är ett genomgående tema som visar sig både när det gäller att få möjlighet till att samspela med barnen som när barnen ska få tillfällen till lek ro. Många lärare beskriver den nuvarande barngruppen som stor och att detta skapar stress både hos dem själva och hos barnen. Flera lärare beskriver också oro över att de inte ska kunna skapa en tillräckligt bra pedagogisk miljö för barnen. Många av lärarna upplever även att de inte har möjlighet att möta de barn som har behov av extra stöd.

Olika samspel i olika grupper

Vi har i vår studie kunnat urskilja två olika ingångar till hur lärarna beskriver samspel och hantering av detta. Några av lärarna lyfter den betydelse barnen har för varandra i samspelet. De menar att fler barn ger fler kamrater och därigenom fler att samspela med vilket ger fler tillfällen till samspel. De flesta påpekar dock att de på grund av tidsbrist inte kan möta och samspela med barnen på ett för dem tillfredsställande sätt. De beskriver att den nuvarande barngruppens storlek påverkar hur verksamheten struktureras. Ju fler individer en grupp innehåller desto mer tid tar de vanliga vardagsrutinerna och omsorgssituationerna. Detta medför att dagen blir mer styrd för att de olika delarna ska fungera. Detta menar lärarna skapar mindre utrymme och färre tillfällen till samtal med barnen. Lärarna beskriver att vid vissa perioder under dagen, som av dem upplevs som mest stressande, blir kommunikationen mest en envägskommunikation som främst handlar om uppmaningar och kommandon. De flesta talar dock om att de försöker ta tillvara på de tillfällen under dagen där goda samspel kan ske. De lyfter då måltidssituationen som en viktig mötesplats där de kan föra djupare samtal med barnen.

Måltidssituationen är för mig bästa samlingen på hela dagen för då kan man sitta och prata med varje barn,(...) det känns som om de har massor att prata om.

En av lärarna beskriver dock att hon väljer att inte samtala med barnen vid måltidssituationen. Hon menar att den höga ljudnivån som ökningen av barn i hennes barngrupp har medfört är så stressande för både henne och barnen att det är viktigare att det är tyst runt matbordet. Hon påpekar vidare att det viktigaste i den pedagogiska verksamheten är att planera för ljudnivån.

Jag pratar inte när jag äter, här är det tyst.(...) Börjar jag att prata så börjar nästa att prata och så eskalerar det, det här onödiga pratet är väldigt onödigt, men om jag testat att sitta tyst, då kanske det bara blir lite prat.

De av lärarna som har längst erfarenhet av att arbeta i förskolan lyfter och problematiserar antalet relationer som de vuxna och barnen ska förhålla sig till under dagen. De beskriver en risk för att kontakterna blir mer ytliga när det är många människor att förhålla sig till. En av lärarna beskriver hur de i slutet av dagen samlar alla kvarvarande barn på en avdelning. Hon menar att de mindre barnen har svårt att hantera denna förändring då de redan har haft många människor att relatera till under dagen.

Då känns det som om vissa av dem blir väldigt osäkra särskilt de yngre, ledsna, så fort jag då försvinner, då blir de osäkra för då kommer det ytterligare barn som de inte har träffat.(...) Här tar det stopp någon stans med intryck.

De flesta lärare talar om att det i deras nuvarande barngrupper uppstår konflikter mellan barnen. Många av dessa konflikter kopplar lärarna till trängsel, med andra ord att det är många barn på liten yta. Flertalet av de som har arbetat länge upplever en oro. De beskriver att de inte har tid och möjlighet att stötta barnen i konfliktsituationer. De menar att det är svårt att kunna se allt eftersom de upplever att det är många barn i gruppen och många praktiska sysslor som ska utföras. Några lärare menar att det blir fler konflikter och att barnen blir

lämnade ensamma och inte får det stöd de behöver vilket kan skapa negativa mönster i samspelen mellan barnen. Detta gör att mycket händer ”bakom stängda dörrar” och barnen får lösa konflikterna själva, eftersom förskollärarna inte vet vad som har skett eller vad konflikten handlar om och därför inte kan hjälpa till. En lärare säger att barnen märker av att de vuxna inte har tid med dem vilket leder till utfrysning och mobbing.

De får vara mycket själva i leken, att man som vuxen inte är med så mycket som man behöver. Det är mycket som inte blir uppkälat och fortsätter det kan det bli ett mönster som är svårt att bryta.

Barns inflytande och begränsningar

Lärarna beskriver att omfattningen av antalet barn i nuvarande barngrupp gör att de har tvingats begränsa olika aktiviteter som till exempel utflykter.

Utflykter till exempel det hade vi tänkt göra en gång i veckan, men den här terminen har vi inte gjort det en enda gång, för att vi inte får ihop det tidsmässigt.

Två av lärarna, de två som har arbetat längst i förskoleverksamheten beskriver att antalet barn i den nuvarande gruppen skapar svårighet i att bemöta barnen i deras intentioner och att samtalen med barnen blir mer ytliga. De menar att barnens inflytande på så sätt minskar. En av dem beskriver det som att allt måste gå snabbare eftersom det hela tiden händer någonting när det är många barn och det är många som vill ha uppmärksamhet. Hon menar att detta påverkar både kvaliteten på lyssnandet och bemötandet av barnen. Hon upplever att hon kan lyssna mer aktivt på barnen och få högre kvalitet på samtalen då det är färre barn i gruppen.

Man kan lyssna in mer vad det är barnen vill och bemöta det och få igång en diskussion. Det blir ett djupare samtal.

Hon beskriver även att det blir svårare för barnen att göra sina röster hörda då de är många som försöker få lärarens uppmärksamhet samtidigt.

Vidare beskriver den andra av de mest erfarna lärarna att den struktur och styrning som de känner sig tvingade att ha i förskoleverksamheten på grund av barnantalet medför att barnen blir mer begränsade och att deras möjligheter till att välja aktivitet minskar.

På grund av att barngruppen är så stor så blir det som att man planerar varje kvart. Friheten och det spontana blir mindre och mindre, vilket gör att utrymmet för barnen vad de vill göra, det blir begränsat. Man ligger hela tiden ett steg före, nu är det bara en halvtimme till mellanmål nu hinner vi inte göra detta och detta och detta.

Personalen

Utifrån lärarnas beskrivningar är det ingen som lyfter att en högre personaltäthet skulle underlätta arbetet och organiseringen av den pedagogiska verksamheten. Snarare är det så att informanterna menar att ju fler personal som är involverad i verksamheten ju svårare blir det att få struktur. En av lärarna beskriver den utökade personaltäthet som det ökade barn antalet

har medfört skapar stress hos personalen och i förlängningen hos barnen. Hon menar att det blir för många vuxna för henne att förhålla sig till och för många vuxna som ska organisera verksamheten och som verksamheten ska planeras utefter.

När man är så många vuxna så blir det oroligt och så blir det ännu mer oroligt, att det blir lite för mycket folk helt enkelt. Tänker att det ofta är vi som triggas i gång det, är vi lugna så är barnen lugna, är vi stressade så är barnen stressade, ju fler man är ju sämre soppa.

En av förskollärarna beskriver att hon märker att arbetslag som förut var sammansvetsade och fungerade bra på senare tid har hamnat i konflikt med varandra på grund av den stressade arbetssituationen som den ökade barngruppen medfört.

Man hör att gränsen är precis nådd, det går inte mer, man märker personal grupper där allt har funkade bra, där det helt plötsligt har börjat bli intriger mellan personalen.

Diskussion

I detta kapitel presenteras först en metoddiskussion där efter följer resultatdiskussion samt förslag på fortsatt forskning.

Metoddiskussion

Från början var vår tanke med studien att undersöka förskollärares uppfattning och upplevelser av barngruppens storlek relaterat till barns lärande. Därför valde vi intervjuer som metod för insamlandet av empirin. Efter genomförda intervjuer visade det sig dock att det insamlade materialet snarare belyste barngruppsstorlek utifrån förskollärarnas levda liv, deras uppfattningar, känslomässiga upplevelser kring fenomenet barngruppens storlek. Till följd av detta valde vi att använda oss av ett livsvärldsfenomenologiskt perspektiv i vår studie. Även om vi inte fick svar på exakt det vi först hade förväntat oss menar vi att det material vi fick till vårt förfogande både var spännande och intressant.

I efterhand kan vi se att för att säkerställa att frågorna gav svar på det vi sökte borde vi ha utfört en pilotstudie. Genom att utföra en pilotintervju hade vi fått möjlighet att se hur frågorna upplevdes och besvarades av informanterna. Vi kan se att vår egen livsvärld i förhållande till förskolan påverkade vår frågeställning. Den förförståelse vi bär med oss färgas av den kontext vi ingår igenom våra universitetsstudier. För de tillfrågade förskollärarna så blir det levda livet i förskolan och hur de relaterar till barngruppstorleken något de upplever från flera olika aspekter och med hela sitt väsen. Detta fick andra konsekvenser i svaren än vad vi hade väntat. Det här har medfört att vi har fått göra en forskningsresa.

Vi menar att det hade varit intressant att använda observationer som ett komplement till intervjuerna. Det skulle ha kunnat ge en djupare och vidare bild av gruppstorlekens inverkan på det pedagogiska arbetet och på kvalitén i förskolan. Via observationer hade vi fått möjlighet att studera förskollärare och barn i den naturliga verksamma miljön. Genom att komplettera med observationer hade det funnits möjlighet för oss att se om det fanns några skillnader i det som sades och det som gjordes.

Hur vi formulerade våra frågor påverkade naturligtvis även vilka svar vi fick, ”som man frågar får man svar” (Stukát, 2005, s.37). Vi menar också att vi som oerfarna intervjuare saknar erfarenhet och kunskap kring hur man ställer goda följdfrågor. Trots detta fick vi väldigt omfattande och uttömmande beskrivningar av våra informanter, vilket gav ett gediget och kanske mer intressant material att undersöka.

Resultatdiskussion

Genom att intervjua förskollärarna har vi i denna studie för en stund fått tillträde till deras livsvärldar.

I vårt resultat så visar det sig att samtliga förskollärare hade uppfattningar om vad en stor barngrupp innebar men att detta av alla inte självklart hängde ihop med det faktiska antalet barn i gruppen, utan olika faktorer spelade in. Dock hade samtliga uppfattningar om hur många barn det borde vara i en barngrupp för att det pedagogiska arbetet skulle kunna utföras på bästa sätt. Det faktiska barnantal som förskollärarna föreslog var allt mellan 12-20 barn. Dock var det ingen av dem som tyckte att den nuvarande barngruppen var idealisk utan samtliga hade uppfattningen om att den idealiska barngruppen var mindre än den nuvarande gruppen som de arbetade i. Vi tolkar detta som att de upplever sig ha en stor arbetsbörda med mycket ansvar. Ett ansvar som ibland kan bli överväldigande. Flera av förskollärarna beskriver att de oroar sig för barnens situation då de upplever att de inte kan skapa en tillräckligt bra pedagogisk verksamhet. Många av förskollärarna beskriver också att de inte har möjlighet att möta varje barn och att detta skapar en känsla av otillräcklighet hos lärarna. De beskriver även frustration över att arbetet innebär mycket arbete som inte omfattar tid i barngruppen. Nedan kommer vi att diskutera och problematisera kring de faktorer som vi har kunnat utläsa ur vårt resultat.

Den upplevda barngruppen

Vårt resultat visar att förskollärarna kopplar ihop upplevelsen av barngruppens storlek med den åldersspridning som gruppen har. De lärare som arbetar i mer åldershomogena grupper relaterade inte barnens ålder till antalet barn i gruppen. De som arbetar i syskongrupperna uttrycker antalet barn och spridningen i åldrar som ett problem, att arbetet blir svårare att organisera och strukturera för att möta barnens olika behov. Sundell (1995) påpekar att det i och med Barnstugeutredningen ”togs ett viktigt steg mot en ökad åldersspridning i barngrupperna” (s. 12). I Barnstugeutredningen föreslogs att förskolebarnen skulle delas in i två grupper, 1-3 år och 3-7 år. Man menade bland annat att ensam barn, som vid denna tid ökade i antal, här skulle få möjlighet till att leka med barn i olika åldrar. Detta menade man skulle stimulera barnens utveckling. Sundell beskriver att i den stora statliga utredning som kom i början av 80-talet inom barnomsorgen, kallad familjestödsutredningen, kom man med ett nytt förslag angående ålderssammansättning i barngrupperna. Man menade att alla förskolebarn oavsett ålder skulle vistas i samma barngrupp. Fördelarna med en utvidgad syskongrupp associerades främst med barns sociala och känslomässiga utveckling. I den utvidgade syskongruppen skulle barnen både få tillfälle att umgås med jämnåriga och skapa relationer till äldre och yngre barn. För barn som saknade syskon antogs detta vara speciellt viktigt.

När dessa direktiv togs fram var det färre barn i barngrupperna och personaltätheten högre. Kraven på att bedriva en pedagogisk verksamhet var inte heller lika utvecklade. Utifrån vad vi kan utläsa av vår studie är direktiven från familjestödsutredningen angående

gruppsammansättningen alltjämt rådande, vilket får konsekvenser för de verksamma förskolelärarna i vår studie. Lärarna menar att det är svårt att organisera och strukturera den pedagogiska verksamheten då barnen är många och åldersspridningen hög. Även Sundell (1996) beskriver att hög åldersspridning skapar svårigheter för förskollärare att planera sin pedagogiska verksamhet. Ekström (2009) menar att de förändrade åldersstrukturerna i förskolan, där sexåringarna har övergått till förskoleklasserna, har inneburit en ökning av yngre barn i barngrupperna. Ett ökat antal yngre barn tillsammans med stor åldersfördelning i grupperna menar han skapar en stressfaktor då förskollärarna tvingas prioritera de små barnens behov av omsorg vilket leder till att de får mindre tid att ägna sig åt de äldre barnens behov av uppmärksamhet och stimulans. Fler av lärarna i vår studie beskriver att med många barn i gruppen och med hög åldersspridning lämnas de äldre barnen mycket ensamma då de mindre barnens behov upptar mycket av lärarnas tid. Forskningen visar på (Johansson, 2005; Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson; Kärrby, 2001; Skolverket, 2005) att de som främst missgynnas av större barngrupper är de minsta barnen under tre år. Vår undersökning visar att i de åldersblandade grupperna missgynnas även de äldre barnen, då de mindre barnens behov av omsorg prioriteras. Williams (2001) menar att nyare forskning visar på att barn lär av varandra och att en spridning i barns ålder är att föredra för att lärande miljön ska bli så gynnsam som möjligt för barn. Lärarna i vår forskning beskriver att arbetet i förskolan underlättas av att det är mer ålderhomogena grupper. Vi tolkar detta som att det ökade barnantalet med många små barn i de åldersintegrerade grupperna skapar svårigheter för förskolelärarna. Det finns indikationer på att om man arbetar med barn i större grupper kanske det finns anledningar att ifrågasätta om stor åldersspridning alltid är så lyckat. Vi motsäger inte det som Williams säger, att barn får ut mycket av att samspela med andra barn i olika åldrar eller lär sig av kamrater som både är yngre och äldre. Vad vi vill belysa är det som vår studie pekar på, att de yngre barnen kräver mer omsorg vilket blir på bekostnad av de äldre i en stor barngrupp där åldersspridningen är hög.

Lokaler och miljö

Vår studie visar att förskollärarnas upplevelser av barngruppens storlek är relaterat till den yta barnen har till sitt förfogande. Förskollärarna menar att lokalerna är för små för den nuvarande gruppstorleken. Detta menar de får negativa konsekvenser för barnens lek. I förskolans läroplan Lpfö-98 står att verksamheten ska vara beskaffad på ett sådant sätt att utrymme för barns egna planer, kreativitet och fantasi i lek blir möjlig (Skolverket, 2006). Förskollärarna i vår studie pekar på att på grund av trängsel så begränsas barnen både i sin lek och i förlängningen även i sin fantasi. Förskollärarna beskriver även att när det är många barn som ska dela på en begränsad yta blir de ofta avbrutna i sin lek och att har svårt att finna lek ro. Björklid (2005) menar att den fysiska miljön i förskolan både skapar förutsättningar och hinder för lek och lärande. Barn varken utforskar eller leker om de upplever den fysiska miljön som otrygg, otillgänglig eller understimulerande. Även de Jong (1996) beskriver i sin forskning att de lokaler som förskoleverksamhet oftast bedrivs i som små utifrån barngruppens barnantal. Hon menar att det finns positiva sidor till detta då barn får möjlighet till att öva sig på hänsynstagande. Dock menar hon att trånga lokaler medverkar till att skapa konflikter och att trängsel innebär en stressfaktor. Detta är även något som har visat sig i vår

studie, där förskollärarna påpekar att trängsel ger upphov till både stress och konflikter. Dock menar flertalet av förskollärarna att efter som de ser lokalernas yta som ett problem i den nuvarande barngruppen är de noga med att när möjlighet gers dela in barnen för att skapa bättre förutsättningar till lek.

Forskningen är ense om lekens stora betydelse för barns utveckling och lärande. Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) menar att leken är ett sätt för barnen att skapa mening och förhålla sig till sin omvärld på ett lustfyllt sätt. De lyfter lekens betydelse för barns kommunikativa kompetens. De menar att barnen i leken får möjlighet till att reflektera både över sina egna som över andras perspektiv och tankar. Fagerli, Lillemyr och Söbstad (2001) beskriver att genom att barnen i leken utforskar och prövar tidigare erfarenheter möjliggörs lärande. De beskriver att barn i leken lär känna sig själva och får möjlighet att utveckla självförtroende och känsla av att vara kompetenta. De menar att leken kan utgöra en arena där förståelse för konflikter och problem möjliggörs. Vår studie indikerar på att vid tillfällen då förskollärarna inte kan dela in barngruppen i mindre grupper blir leken i den aktuella barngruppen begränsad. Vilket vi menar skulle kunna vara begränsande för barnens lärande.

Yrkesrollens dilemman

Flera av förskollärarna i vår undersökning talar om de ökade kraven, som de upplever att de blivit ålagda, som något som stjälar tid från barnen. De menar vidare att barnantalet och de ökade kraven skapar en för dem stressig arbetssituation.

Tidsbristen medför att det blir mindre tillfällen till de vardagliga samspelet och samtalen med barnen. Även vid tillfällen då tid ges menar några av förskollärarna att de har svårt att vara i nuet. De beskriver att de i tanken redan ligger steget före och planerar för nästa uppgift. Detta är även något som visar sig i Johanssons (2005) studie. Hon påvisar där att förskollärarnas arbetsbörda i kombination med ett stort antal barn i gruppen gör att de vardagliga samtalen med barnen minskar. Nutida forskning visar på vikten av att skapa tillfällen till möten, där dialog och samspel kan ske både mellan barn och barn samt mellan barn och vuxna där möten sker, sker lärande. Detta förutsätter att det finns vuxna som har tid, är närvarande i barns livsvärldar samt tar tillvara på de tillfällen i vardagen som ges till dialog och samspel.

Den stressiga arbetssituation som förskollärarna menar att de har beskriver de leder till att dagen måste vara starkt strukturerad. Detta för att hanteringen av förskoleverksamhetens olika delar ska fungera. Följden av denna struktur gör att det blir svårare att möta barnen i deras intentioner, att de måste begränsa barnen mer samt att dialog byts mot monolog. Monologer som främst handlar om uppmaningar. Detta är något som även Dahlgrens (1993) undersökning visar på. Han påpekar att då personalens tid för barngruppen minskade blev verksamheten mer styrd och förskollärarna intog ett mer disciplinärt förhållningssätt och samtalen som fördes med barnen var mest monologer.

Barnantalet i kombination med de ökade kraven och barnens olika behov skapar svårigheter i att organisera verksamheten så att aktiviteter som till exempel utflykter kan komma till stånd menar förskollärarna

Att möta barn i deras intentioner, att barn får vara delaktiga i utformandet av verksamheten samt att den pedagogiska verksamheten bedrivs utanför förskolans gränser är alla aspekter av förskolans värdegrund och uppdrag. I förskolans läroplan Lpfö-98 anges att grunden till barns förståelse av vad demokrati är formas i förskolan. Bland annat beskrivs det som att barn ska få möjlighet att utöva inflytande i sin egen vardag samt att de ska få möjlighet att utveckla insikter om vad begreppet demokrati innebär (Skolverket, 2006). Förskollärarna i vår studie beskriver, att de inte kan möta barnen i deras intentioner, att dagen blir så styrd att barnen inte kan vara delaktiga i utformningen av verksamheten, samt att den mesta tiden tillbringas innanför förskolans gränser. Detta ser vi som indikationer på att barnantalet och de ökade kraven skapar svårigheter för förskollärarna att på bästa sätt fullfölja sitt uppdrag gällande demokrati och påverkar barnens möjligheter till att genomleva densamma. Även Skolverket (2005) påpekar att ett ökat antal barn i barngrupperna har gett förskoleverksamheten sämre förutsättningar att klara sitt uppdrag. Bland annat gällande barns inflytande.

Slutsats

Förskollärarna i vår studie upplever antalet barn som de har i sina grupper som problematiskt. Vi har kunnat urskilja en rad faktorer som bidrar till denna upplevelse av att barngruppen är för stor. Dessa faktorer är en del av den komplexa vardag som förskolan utgör och de både påverkar och påverkas av varandra. Även om vår studie är för liten för att dra några generella slutsatser utifrån, menar vi ändå att det vårt resultat visar på förmodligen stämmer överens med fler förskollärares upplevelser och uppfattningar om barngruppens storlek. Vi menar därför att om större barngrupper är ett faktum i vårt samhälle finns det all anledning att se över hur förskoleverksamheten anpassas och organiseras utifrån ett faktiskt barnantal.

Fortsatt forskning

I vår studie framkom det att det var olika faktorer i förskoleverksamheten som bidrog till förskollärarnas uppfattning om barngruppens storlek. I studien framgick också att flertalet av förskollärarna upplevde antalet barn i den aktuella barngrupp, som de arbetade i, som för många. Förskollärarna menade att barnantalet tillsammans med andra faktorer försvårade det pedagogiska arbetet och påverkade kvalitén i förskolan. Vi menar att alla dessa faktorer skulle var och en för sig kunna ge upphov till intressant forskning. Vi anser även att det är en fråga som är viktig att lyfta i lärarutbildningen. Detta för att medvetandegöra blivande lärare om gruppstorlekens möjligheter och konsekvenser.

Hur gruppstorlek påverkar det pedagogiska arbetet och barn är en fråga som engagerar många i vårt samhälle, så väl yrkesverksamma förskollärare som föräldrar. Vi menar därför att forskning kring hur gruppstorlek påverkar den pedagogiska verksamheten och barn är viktig.

Referenser

- Asplund Carlsson, M. Pramling Samulesson, I & Kärrby, G . (2001). *Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. 3:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, J (2005). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Berndtsson, I. (2005). *Tekniska hjälpmedel, synskadade och samhället*. I Bengtsson, J. (red.) (2005). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Björklid, P. (2005). *Lärande och fysisk miljö: en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Carlsson, N. (2005). *Livsvärldar på kollisionskurs i skolan*. I Bengtsson, J. (red.) (2005). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlgren, L. (1993). *Tätare daghem: utvärdering av försök med förtätade daghem i Luleå*. Vilhelmina: Forskningsenheten, Umeå universitet.
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandbok – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekström, K. (2007). *Förskolans pedagogiska praktik: ett verksamhetsperspektiv*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2007. Umeå.
- Esaiasson, P. (2002). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (1. uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Fagerli, O., Lillemyr, O.F. & Søbstad, F. (2001). *Vad är förskolepedagogik?*. Lund: Studentlitteratur.
- Hundeide, K. (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling: barns livsvärldar*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande: några perspektiv*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Johansson, B. & Svedner, P.O. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen: undersökningsmetoder och språklig utformning*. (4. uppl.) Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Johansson, E. (2005). *Etik med små barns ögon*. I Bengtsson, J. (red.) (2005). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.

- Johansson, E. (2005). *Möten för lärande: pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. ([Ny utg.]). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Johansson, E. (2003). *Små barns etik*. Stockholm: Liber.
- Johansson, G. & Åstedt, I. (1996). *Förskolans utveckling: fakta och funderingar*. (2., rev. uppl.) Stockholm: HLS.
- Jong, M.D. (1996). *Pedagogiska och sociala aspekter på lokaler för barnomsorg: underlag till Allmänna råd från Socialstyrelsen 1995:2*. Malmö: Institutionen för Pedagogik och specialmetodik, Lärarhögskolan.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kärrby, G. (1992). *Kvalitet i pedagogiskt arbete med barn*. (1. uppl.) Stockholm: Socialstyr.
- Kärrby, G. (1994). *Kostnadsbesparingar i daghem - hur påverkas kvaliteten?: en uppföljningsstudie av 17 daghem*. Göteborg: Univ., Institutionen för pedagogik.
- Lidholt, B. (1999). *Anpassning, kamp och flykt: hur förskolepersonal handskas med effekter av besparingar och andra förändringar i förskolan*. Diss. Uppsala: Univ.. Uppsala.
- Patel, R. & Davidsson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, C. (2004). *Bra för barn? forskning om barn och byggd miljö*. Växjö: Institutionen för pedagogik, Växjö Univ.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2006). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Sheridan, S. (2001). *Pedagogical quality in preschool: an issue of perspectives*. Diss. (sammanfattning) Göteborg: Univ., 2001. Göteborg.
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2010). *Barns lärande: fokus i kvalitetsarbetet*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Sheridan, S., Pramling Samuelsson, I. & Johansson, E. (red.) (2009). *Barns tidiga lärande: en tvärsnittsstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Sundell, K. (1995). *Åldersindelad eller åldersblandad?: forskning om ålderssammansättningens betydelse i förskola och grundskola*. (2., [omarb. och utök.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Sverige (1998). *Skollagen*. (1. uppl., i dess betydelse den 1 januari 1998). Stockholm: Norstedts juridik.
- Sverige. Skolverket (2003). *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
- Sverige. Skolverket (2005). *Kvalitet i förskolan: allmänna råd och kommentarer*. Stockholm: Skolverket.
- Sverige. Skolverket (2006). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket.
- Sverige. Skolverket (2009). *Tillgänglighet till förskoleverksamheten 2008-2009 [Elektronisk resurs]*. Stockholm. Skolverket.
- Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- TT. *Fler stora barngrupper i förskolan*. Göteborgs – Posten 2011-03-30.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wallskog, C. (1994). *Att arbeta med större barngrupper – olika exempel på grupporienterat arbete inom förskolan*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Wennström, K. (1999). *Kompetens och kvalitet i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Williams, P. (2001). *Barn lär av varandra: samlärande i förskola och skola*. Diss. (sammanfattning) Göteborg : Univ., 2001. Göteborg.
- Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Barns samlärande: en forskningsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.

Bilaga

- Hur länge har du varit yrkesverksam i förskolan?
- På denna förskola?
- Hur var gruppstorleken när du började arbeta som förskollärare?
- Hur är gruppstorleken nu?
- (Möjlig ff) Hur upplever du förändringen? Har det bara med antal barn att göra eller spelar andra faktorer in? Vad i ligger skillnaden? Annorlunda arbetssätt? Har det betydelse?
- Hur var personaltätheten när du började arbeta?
- Hur är personaltätheten nu?
- (Möjlig ff) Hur upplever du förändringen?
- Hur påverkar personaltätheten ditt arbete?
- Anser du att barngruppens storlek påverkar barnens möjligheter till samspel?
- Anser du att de sociala samspelet mellan barn/barn samt barn/vuxna påverkas av storleken på barngruppen? Påverkas sättet på vilket ni kommunicerar och samtalar med barnen?
- Anser du att barngruppens storlek påverkar barnens möjligheter till lek?
- (Möjliga ff) vilken lek? Vad leker de? Vilka lekar gynnas av små/stora grupper?
- Anser du att barngruppens storlek påverkar barnens möjligheter till språkutveckling?
- Hur skulle du beskriva en stor barngrupp?
- Om du fick bestämma hur skulle din ideala vardag i förskolan då se ut?